

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

ВІСНИК КУРАТОРА

№ 66

(вересень 2021 р.)

ДНІПРО
2021

Укладач: Лагдан С. П.

УДК 378

Вісник куратора № 66

Рекомендовано до друку Вченою радою університету

(протокол від 06.09.2021 № 1)

ЗМІСТ

1. Сутність і види плагіату.....	3
2. Ознаки булінгу та його суспільна небезпека.....	11
3. Календар знаменних дат на вересень–жовтень 2021 року.....	16
4. Згадаймо ці дати (<i>матеріали для бесід у групах</i>):	
4.1. Велетень української національної культури (<i>до 155-річчя від дня народження Михайла Сергійовича Грушевського</i>).....	18
4.2. Апостол правди і науки (<i>до 180-річчя від дня народження Михайла Петровича Драгоманова</i>).....	22
4.3. Поет, перекладач, літературознавець (<i>до 130-річчя від дня народження Юрія Клена</i>).....	28
4.4. День визволення України від фашистських загарбників.....	31
4.5. Гордість і слава української музичної культури (<i>до 270-річчя від дня народження Дмитра Степановича Бортнянського</i>).....	34
5. Плани заходів на I семестр 2021–2022 н. р.	37

Дніпровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна
вул. Лазаряна, 2, Дніпро – 49010

До уваги кураторів!

26 серпня 2021 р. Кабміну ухвалив Постанову «Про затвердження Порядку скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації», згідно з яким у разі виявлення фактів порушення академічної доброчесності у випускних наукових роботах студентів вищих навчальних закладів тепер можуть позбавляти ступеня бакалавра і магістра.

Скасувати диплом і кваліфікацію ЗВО може за: академічний плагіат; фабрикацію; фальсифікацію; списування; обман; хабар.

У статті 42 Закону України «Про освіту» подано такі визначення цих понять:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; форми обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Шановні куратори!

Пропонуємо вам ознайомити студентів із положеннями Порядку скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації, провести бесіди в групах щодо дотримання академічної доброчесності, про сутність та види плагіату, а також рекомендувати їм підписати Декларацію про академічну доброчесність (документ розміщено на платформі MOODLE у розділі «Якість освіти»).

СУТНІСТЬ І ВИДИ ПЛАГІАТУ

Проблема плагіату суперечлива, багатоаспектна й актуальна як для України, так і для світу. Це підкреслюють, зокрема, соціологічні дослідження.

Так, згідно з результатами Всеукраїнського соціологічного дослідження, виконаного в межах проєкту «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», здійсненого Східноукраїнським фондом соціальних досліджень спільно з Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна за підтримки МФ «Відродження» впродовж грудня 2014 – липня 2015 р. (опитано 1 928 студентів та 374 викладачі у 25 ЗВО України й окреслено плагіат передусім як форму академічного шахрайства), – понад 90 % українських студентів практикують плагіат. Дані щодо результатів опитування американських студентів засвідчують: серед них більше ніж 75 % зізналися, що вдаються до обману в процесі навчальної діяльності, а 68 % – визнають факти копіювання матеріалів з інтернету без відповідних посилань на першоджерела. Проведене в середовищі студентської молоді цільове опитування «Рецепція плагіату» (листопад–грудень 2015 й січень–лютий 2016 р.) на базі п’яти національних університетів свідчать: явище плагіату вважають поширеним «понад усяку міру», «дуже поширеним» і «поширеним» у студентському середовищі відповідно 11,68 %, 40,15 % і 37, 47 % респондентів; у середовищі викладачів – «дуже поширене» (7,79 %), «поширене» (38,2 %), «мало поширене» (29,68 %); крім того, лише 12 % респондентів заявили, що ніколи не вдавалися до плагіату.

Польський сайт trojmiesto.pl до статті М. Корольчука «Польща без логотипу. Повінь копій і плагіату» (09.11.2015) розмістив анкету «Чи доводилось тобі коли-небудь вдаватись до плагіату?». Її заповнило 728 осіб. Відповіді були такі: «ні» – 57 %; «доводилось копіювати частину праці/тексту» – 28 %; «так» – 15 %.

Наведених прикладів цілком достатньо, аби переконатись у гостроті окресленої проблеми.

У процесі розуміння й осмислення проблеми плагіату і науковцями, і соціумом важлива роль масмедіа, оскільки розвиток інфосфери призвів до того, що якщо будь-які об’єкт, суб’єкт, явище дійсності не представлені в інформаційному потоці, тобто не внесені в порядок денний засобів масової комунікації (ЗМК), то їх начебто й не існує. «Будь-яка подія без висвітлення в масмедіа залишається річчю в собі і лише оприявлена в органах масової інформації перетворюється на річ для нас» (І. Л. Михайлин). Однак потрібно зважати на те, що будь-який поділ соціуму на сегменти (сфери) є певною мірою умовним, адже кожен суб’єкт (особа) мусить одночасно виконувати низку соціальних ролей у різних суспільних сферах. Тож коли ми говоримо про плагіат, то не можемо обмежитись лише своєю нішею, – мусимо зважати й на інші його вияви – юридичний, загальнофілософський, аксіологічний, морально-етичний, літературний, соціальний, економічний тощо. Тому варто зупинитися на окремих складниках розуміння проблеми плагіату, які формально належать до різних царин буття людини.

Кожен із дослідників, хто так чи інакше розглядає проблему плагіату, зазначає, що це явище – давнє і пов’язане з винайденням письма, а також тран-

скордонне, загальнолюдське, оскільки вдавання до плагіату є, «без сумніву, проблемою дуже багатьох ВНЗ світу» (Й. Сеньчило-Хлябіч / J. Sieńczyło-Chlabicz).

Найзагальніше визначення випливає з етимології самого слова «плагіат», яке походить із лат. *plagiatus* – «викрадений». У глосарії сайту plagiarism.org подано таке визначення: «Плагіат – це відтворення або привласнення чужої роботи без посилання на джерело; видавання чужої роботи за власну». Посилаючись на інтернет-словник «Merriam-Webster online dictionary», сайт класифікує як плагіат такі дії: 1) вкрасти та видати за власні ідеї та слова іншого; 2) використати чужі матеріали без посилання на джерело; 3) здійснити літературну крадіжку; 4) представити як нові й оригінальні ідеї чи продукти, взяті з наявного джерела. Тобто плагіат є актом шахрайства (шахрайством), що охоплює крадіжку чужої роботи й обман інших щодо цієї роботи. Таке ж визначення плагіату подає й сайт Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity): «використання чужої роботи чи ідеї, видаючи їх за власні».

Сайт однієї з найвідоміших у світі антиплагіатних програм Turnitin запропонував документ «10 Types of Plagiarism», що становить собою перелік **видів академічного плагіату** (ранжованих за ступенем тяжкості й частотою появи в текстах), укладений на основі результатів опитування близько 900 викладачів вишів світу:

1. **Clone** («Submitting another's work, word-for-word, as one's own»): копіювання, точне відтворення (слово в слово) чужого тексту й видавання його за свій.

2. **CTRL-C** («Containing significant portions of text from a single source without alterations»): містить значну частину тексту одного джерела без змін.

3. **Find – Replace** («Changing key words and phrases but retaining the essential content of the source»): зберігається основний зміст джерела зі зміною ключових слів і фраз.

4. **Remix** («Mixing paraphrased material from multiple sources»): перефразування матеріалів кількох джерел упорядковують так, щоб текст виглядав цілісним.

5. **Recycle** («Borrowing generously from one's previous work without citation») – це, по суті, дублювання автором власних результатів (т. зв. «самоплагіат»), значних шматків раніше опублікованих текстів без посилань.

6. **Hybrid** («Combining perfectly cited sources with copied passages without citation») – це бездоганне поєднання цитованих джерел і скопійованих абзаців без посилання.

7. **Mashup** («Mixing copied material from multiple sources») – це мікс, змішування скопійованих матеріалів із кількох джерел.

8. **404 Error** («Citing non-existent sources or including inaccurate information about sources») – «Помилка 404»: текст містить посилання на джерела, яких не існує, недостовірні відомості про джерела.

9. RSS Feed («Including proper citation of sources but containing almost no original work»): текст має належне оформлення цитат, але майже не містить оригінальних думок.

10. Re-tweet («Including proper citation but relying too closely on the text's original wording and/or structure»): текст містить належне цитування, але, по суті, дублює формулювання та/або структуру первісного (оригінального) тексту.

Професор Й. Сеньчило-Хлябіч (J. Sieńczyło-Chlabicz) зазначає, що «сутністю плагіату є привласнення плагіатором чужої інтелектуальної власності», і, залежно від форми плагіату, виділяє два основні його види: 1) явний / відкритий / неприхований (повний, прямий, очевидний, безпосередній); 2) прихований (складний, опосередкований). **Відкритий плагіат** він поділяє на: а) **цілісний** (повне привласнення чужої праці, тобто Clone); б) **частковий** (привласнення частини чужого тексту, що має самостійний характер, наприклад, розділ книжки, як CTRL-C) і в) **цитатний** (присвоєння фрагментів чужої праці без власних додавань чи змін, як Hybrid чи Mashup). У **прихованому плагіаті** виділяють: а) **редакційний** (монтування чужого тексту чи текстів без власних додатків, йдеться не про редагування, а про формування нового тексту на основі чужих, тобто мікс); б) **плагіат-внесення** (у власний текст вносяться більші чи менші чужі фрагменти без посилань); в) **адаптаційний** (адаптація, перероблення чужого тексту без права на таке перероблення й посилання на першоджерело, йдеться про перероблення книжки на сценарій фільму, створення коміксу на основі фільму, переклади тощо); г) **співавторський** (нероздільне поєднання чужих і власних фрагментів у тексті, наприклад, написання нової повісті на основі тієї, що існує); г) **інформаційний** (означає привласнення елементів чужого тексту, що не охороняються авторським правом, як-от: методологія, структура, певна інформація тощо й подальше авторське опрацювання їх; тут можна провести паралель із «крадіжкою ідей»).

В Україні на сьогодні найбільш ґрунтовною працею щодо осмислення плагіату є докторська дисертація з юриспруденції Г. О. Ульянової, яка розглядає плагіат як «соціальну, етичну та правову категорію» й подає таке його визначення: «це складне соціально-етичне, правове явище у сфері права інтелектуальної власності, що може розглядатися як: порушення авторських прав творця первісного тексту; зловживання правом на свободу творчості особою, що вчиняє плагіат; порушення прав споживачів інтелектуальної, творчої діяльності; порушення публічного правопорядку (інтересів суспільства та держави) – у випадках, коли авторству надається суспільне значення». У соціально-комунікаційному середовищі особливої ваги набуває аналіз плагіату саме як «зловживання правом на свободу творчості», оскільки надто багато недобросовісних запозичень виправдовуються саме за рахунок свободи творчості, без урахування того факту, що, як підкреслював свого часу В. Гюго, свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої.

Г. О. Ульянова запропонувала узагальнену класифікацію плагіату за п'ятьма критеріями:

1) за наявністю умислу – **навмисний плагіат** (полягає в цілеспрямованому неправомірному використанні об'єктів права інтелектуальної власності) та **ненавмисний плагіат** (технічний, який є наслідком унесення правок, недостатнього рівня знань щодо умов використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є характерним для плагіату в роботах школярів);

2) за об'єктом посягання – **плагіат ідеї** (оскільки ідея не підлягає охороні як об'єкт авторського права, не визнається правопорушенням) та **плагіат об'єкта права інтелектуальної власності** (передбачає привласнення всього об'єкта або його охороноздатної частини);

3) за категорією результатів інтелектуальної діяльності – **авторський** (привласнення авторства на результат інтелектуальної, творчої діяльності) та **промисловий плагіат** (привласнення об'єкта інтелектуальної діяльності, що в першу чергу призводить до порушення майнових прав та інтересів правовласника);

4) за метою привласнення – **некомерційний** (основна мета полягає в досягненні певного результату – виконання навчальної програми, отримання наукового результату, набуття популярності тощо, тоді як отримання комерційної вигоди має другорядне значення) та **комерційний** (основна мета – отримання прибутку);

5) за особою плагіатора – **плагіат у роботах науковців, студентів, школярів, письменників, журналістів**.

Тут поняття «навмисний плагіат» охоплює, по суті, всі види (форми, різновиди) плагіату в усіх сферах життєдіяльності людини. Поняття «ненавмисний плагіат» не позбавлене двозначності в аспекті самого визначення саме його «ненавмисності». Плагіат ідей збігається з інформаційним різновидом прихованого плагіату, наведеного вище у класифікації польських дослідників. А якщо опиратись на критерій «особи плагіатора», то перелік доведеться розширити до обсягу цілого класифікатора професій.

Перелік видів плагіату було укладено й за даними згаданого вище дослідження «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку»: 1) дослівний плагіат; 2) мозаїчний плагіат; 3) неадекватне перефразування; 4) відсутність посилань на прямі цитати; 5) згадування джерела без посилання; 6) рерайт; 7) створення суміші власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел; 8) копіювання чужої наукової роботи чи декількох робіт та оприлюднення результату під своїм ім'ям; 9) списування письмових робіт інших студентів; 10) фальсифікація (вигадування тих чи інших, наприклад, статистичних, показників із подальшим вказуванням їх як власної роботи); 11) реплікація; 12) републікація.

У контексті академічної чесності розглядає плагіат А. Мельниченко та разом із Крістіаном Фаалем (Christian Fahl) подає такі види плагіату:

1) *повний плагіат*; 2) *плагіат-переклад*; 3) *структурний плагіат*; 4) *плагіат, незважаючи на наявність посилань*; а також додає *самоплагіат*, який «передбачає використання власних попередніх праць автора в іншому контексті, без посилань на те, що такий текст вже був раніше використаний або опублікований».

Прикладом галузевої може бути класифікація плагіату в мережі, яку запропонувала О. Кузнецова: 1) *републікація* – багаторазове обнародування в іншому інтернет-ЗМІ чужої статті за справжнім підписом автора й посиланням на джерело – інше ЗМІ; 2) *реплікація* – «тиражування» чужого контенту без дозволу автора (часто з помилками, що спричинює дезінформацію); 3) *творчі переробки* – адаптація (скорочення й спрощення тексту для малопідготовлених читачів, що іноді примітивізує й спотворює текст), аранжування чи інша видозміна твору, що є також різновидом плагіату, як і творчий чи дослівний переклад; 4) *рерайт*; 5) *компіляція* – своєрідне укладання з кількох чужих матеріалів свого та редагування без дозволу – смислова, стилістична, граматична правка й скорочення чужого матеріалу.

Особливу увагу слід звернути на рерайт. Із точки зору літературної творчості він є, безсумнівно, прихованим плагіатом. Якщо ж ідеться про журналістику, то, з одного боку, суть не змінюється – «це прихований плагіат, коли журналіст до чужого матеріалу без дозволу автора додає додаткову інформацію, переробляє раніше обнародований матеріал, замінюючи слова, вирази, щоб не розпізнали чужий текст». А з іншого, реальність українських ЗМІ така, що, як у приватних розмовах діляться журналісти-практики, близько 80 % контенту припадає саме на рерайт. Вочевидь, це зумовлюється тим фактом, що в поширенні інформації нині домінує не якість і не популярність, а швидкість. Рерайт чужих текстів, безперечно, знижує собівартість контенту. І де-юре плагіатом не є. Однак із точки зору аксіології цінність переписаного (навіть талановито) тексту так само, безперечно, нижча й етично неприйнятна без посилання на першоджерело. І де-факто крадіжка залишається крадіжкою. Тому в суспільстві має сформуватись усвідомлення плагіату як злочину, зокрема й у межах рерайту.

У контексті невинного розвитку інтернет-мережі слід згадати також про *кіберплагіат*. Уживають цей термін двояко: 1) у сенсі «запозичення чужих праць із використанням інтернет-технологій», тобто загальне використання інтернету для копіювання робіт (синонімом тут виступає «patchwork plagiarism» – «за аналогією з технікою петч-ворк – створення речей із маленьких клаптиків»); 2) у значенні тайпсквотингу (від англ. *typosquatting*, *typo* – опечатка + *cybersquatting*, від *squatting* – самовільне заселення) – «зумисне копіювання оригінального url з несуттєвими відмінностями», тобто «реєстрація доменів, співзвучних до великих і вже розкритих ресурсів, а також співзвучних до великих торгових марок»; ідеться про крадіжку трафіка, в основі якої – людський чинник: люди помиляються, набираючи доменне ім'я, й опиняються на домені-дублері. По суті, це прибутковий бізнес. Отже, у пер-

шому випадку кіберплагіат можна зарахувати до навмисного плагіату; а в другому – до промислового, оскільки поняття відображає успішний бізнес.

Варто зупинитись ще на одному понятті – *самоплагіат*. Ідеться про багаторазове оприлюднення автором одних і тих самих результатів із незначними змінами або й без них. Терміни для його позначення – Recycle, Self-Plagiarism, «самоплагіат». Згадане явище породило чимало суперечок у спробах довести чи спростувати правомірність використання цієї категорії. Наприклад, А. Ковальова зазначає, що, крім закономірного бажання автора «якомога ширше розповсюдити свої ідеї», в Україні «“самоплагіат” провокується (і легалізується) також необхідністю виконувати обов’язкові вимоги академічних інституцій». Ідеться про апробацію дисертацій. Справді, якщо «за темою дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук необхідна наявність не менше 20 публікацій» і монографія, яка повинна «містити узагальнені результати наукових досліджень автора, опубліковані раніше в наукових фахових виданнях», то згадані статті, де-факто, будуть дублювати розділи дисертації, а монографія становитиме собою подвійне дублювання (міститиме положення статей, які міститимуть положення дисертації). Та й саме поняття «плагіат» передбачає крадіжку чужої інтелектуальної власності, а за умов «самоплагіату» автор оприлюднює власні дані, тобто йдеться про крадіжку в самого себе.

Проте російський економіст І. Котляров акцентує, що така логічна суперечність є лише позірною (уявною, яка насправді не існує), оскільки «автор, що займається самоплагіатом, таким чином створює у читача хибне враження новизни матеріалу, що міститься в статті. Саме факт хибного враження, що формується у читача, обман його сподівань споріднює плагіат із самоплагіатом»; і далі – «при самоплагіаті автор окрадає не себе самого, а той журнал, у якому вихідний матеріал був початково опублікований (тобто порушує чужі права – як і при плагіаті)».

Проблема самоплагіату спричинила суперечливі (і навіть гнівні) коментарі в діапазоні від права автора скільки завгодно оприлюднювати власні матеріали до раціональних, на наш погляд, зауважень, що звичайне посилання на свою попередню працю нейтралізує запитання. А якщо взяти до уваги, що в західній традиції різновидами «самоплагіату», крім того, вважають перевидання тексту (republished text) та фрагментацію даних, або слямі-нарізку (data fragmentation or salami slicing), коли окремі аспекти досліджуваної проблеми друкують як самостійні статті, то можна очікувати ще більших суперечок.

Вочевидь, слід акцентувати увагу на таких аспектах:

- 1) плагіат – це крадіжка *чужої* інтелектуальної власності;
- 2) автор справді має виняткове право на власний твір, якщо інше не обумовлено юридично (маємо на увазі передачу майнових прав на твір; нюанси, пов’язані з творами, виконаними у співавторстві чи під час виконання професійних обов’язків, як, наприклад, журналістські матеріали тощо) і сам вирі-

шує, де і як його оприлюднювати, тож категорія «самоплагіат», як зазначає Г. Ульянова, «не є коректною»;

3) явище багаторазового оприлюднення автором власних публікацій має місце, і його потрібно брати до уваги;

4) до «самоплагіату» й імітації наукової діяльності авторів в Україні підштовхують вимоги не лише «академічних інституцій», а й ЗВО і МОН;

5) якщо автор працює над певним дослідженням, то механізм оприлюднення його результатів дуже простий і логічний (і працює в усьому світі): повідомлення на конференції з опублікуванням тез, а потім (із урахуванням зауважень, висловлених під час обговорень) – підготовка й опублікування повноцінної статті, яка, зрозуміло, міститиме й раніше опубліковані тези, і тому не варто робити з цього трагедії, звинувачуючи автора в «самоплагіаті». І. Котляров говорить про допущення «можливості публікації одних і тих самих результатів у різних форматах із обов'язковим посиланням на більш ранню публікацію»;

б) проблему справді можна розв'язати через посилання на ті публікації, де автор уперше розмістив певні результати чи висловив якусь ідею;

7) не варто вважати «самоплагіатом» перевидання текстів (особливо, коли йдеться про тексти художні), адже, по-перше, кожне перевидання містить інформацію про всі попередні, а по-друге, зважаючи на «смішні» накладки книжок українських авторів в Україні, без перевидань (справді якісних текстів) просто не обійтись;

8) «фрагментація даних» спричинюється не лише до того, що певні проблеми (як, наприклад, проблема плагіату) є міждисциплінарними, і тому результати таких досліджень можуть бути опубліковані у виданнях різних напрямів, а й обмеженням обсягу статей, що висувають різні часописи (так, в окремій розвідці неможливо висвітлити всі аспекти досліджуваної проблеми, бо вона перетворилася б на монографію);

9) характер «самоплагіату» залежить від сфери побутування й спричинює різні наслідки: у науковій сфері – втрату репутації, у красному письменстві призведе до самоповторів і, врешті-решт, до втрати читачів, у журналістиці – до втрати професіоналізму (як приклад, міркування Е. Бойда щодо кліше в журналістських текстах: «Технології розвиваються так швидко, що, імовірно, невдовзі стане можливим ввести в комп'ютер старанно напрацьований лексикон кліше, а далі просто ввести тему матеріалу, скажімо, вбивство, додати подробиць, наприклад, ім'я жертви, і за кілька секунд можна читати роздруківку блискучого новинного тексту»).

З огляду на сказане логічним є оперування не терміном «самоплагіат», а новою категорією, яку запропонувала Г. Ульянова, – «авторське дублювання наукових результатів» і, власне, в академічному середовищі. Якщо ж йдеться про інші сфери, як-от журналістика чи література, то варто вести мову про непрофесійність.

Таким чином, мусимо визнати, що проблема плагіату є складною. Мас-медіа відведено особливу роль у процесі сприйняття й осмислення проблеми плагіату науковцями й соціумом.

У визначенні плагіату потрібно враховувати численні нюанси, зокрема особливості галузі. Наприклад, рерайт у літературі буде плагіатом однозначно, а ось у сфері соціальних комунікацій натрапляємо на різні тлумачення: від окреслення його як плагіату – до трактування як оригінального явища. Перенасиченість цитатами в науковому тексті без їх осмислення й інтерпретації, виведення на їхній основі нового знання буде плагіатом, а в тексті художньому, написаному в постмодерній стилістиці, – може бути літературним прийомом, способом організації тексту тощо.

Матеріал подано за статтею:

Рижко О. Поняття, види, класифікації плагіату. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2016. № 8. С. 134-150. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnnbyivs_2016_8_12.

ОЗНАКИ БУЛІНГУ ТА ЙОГО СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА

Проблема булінгу відома ще з XVI століття. У процесі навчання в дитячих колективах з'явилися негативні тенденції щодо утисків та цькування одних дітей іншими. Перша наукова публікація, у якій містилась згадка про булінг, з'явилась 1905 року. Однак знущання в людському колективі, дорослому чи дитячому, існувало здавна. Термін «булінг» походить з англ. «bully» – хуліган, забіяка; «bullying» – цькування, залякування, третирування.

Сьогодні різновиди знущання, глузування, цькування як соціальні явища присутні на різних щаблях соціуму: від систем соціалізації дитини до дорослих колективів.

Цькування існує в дошкільних та позашкільних освітніх закладах, школах, вищих навчальних закладах, у дорослих колективах. Булінг у трудовому колективі визначають як мобінг, в інформаційному просторі – як кібербулінг тощо. Одним із найбільш небезпечних проявів булінгу є цькування в дитячих колективах, адже стає причиною низької самооцінки жертви, підвищеного рівня депресивності та тривожності в період формування особистості.

Серед причин, які сприяють поширенню булінгу в сучасному українському суспільстві, є недоліки виховання підростаючого покоління, відповідна атмосфера в сім'ї, уседозволеність для малолітніх та неповнолітніх, відсутність чітких меж у свободі поведінки дитини, соціальна нерівність. Школярі широко користуються інтернет-мережею, потрапляють на сайти, де пропагують насилля і уседозволеність. Це має негативний вплив на формування особистості, особливо малолітнього та неповнолітнього.

Вагоме значення має середовище, у якому перебуває дитина. Воно безпосередньо впливає на її дії та психічний стан.

Серед причин поширення булінгу слід назвати і проведення Операції об'єднаних сил, що негативно впливає на виховання молодого покоління, можливі деформації свідомості батьків, які задіяні в операції, або батьків, які є внутрішньо переміщеними особами, чи батьків, які залишаються жити на території ООС. Війна, бойові дії породжують насилля, жорстокість – у таких умовах неіснуючим стає механізм забезпечення прав дитини.

До групи підвищеного ризику булінгу потрапляють діти 11–12 років: 28 % дітей цього віку щонайменше один раз піддавалися образам і приниженням. Звертає на себе увагу той факт, що в Україні суб'єктів булінгу (кривдників) удвічі більше, ніж у середньому по європейських країнах. Негативний вплив на виявлення осередків булінгу в дитячому середовищі справляє соціально-психологічний ефект, який має назву «ефект свідка» («ефект Кітті»). Його головний прояв у тому, що соціальна група ділить відповідальність за вчинки на всіх її учасників. Згідно із закономірностями ефекту, чим більше в конкретного протиправного діяння свідків, тим менше шансів у жертви на допомогу. Це явище здебільшого простежується у великих навчальних групах та класах, де більшість дітей надають перевагу нейтралітету в разі виникнення ситуацій булінгу. Зазначимо, що найчастіше жертвами булінгу стають діти з малозабезпечених сімей, учні з гарною успішністю, особи, які за певними ознаками відрізняються від соціальної групи.

Основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, висловлювання принизливих оцінок щодо неї, що призводить до виключення її з групи. Виділяють такі **ознаки булінгу**: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) прояв емоційно образливої та принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна й недовірлива поведінка; 4) втручання в приватне життя людини; 5) погіршення психологічного й фізичного стану людини, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоди іншій людині, щоб ця людина пережила події, що травмують її; 7) агресор займає вище становище, ніж його жертва, і, відповідно, дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині.

Спільними рисами дій, які формують булінг, є: 1) дисбаланс влади, тобто кривдник та жертва обов'язково різні за соціальним статусом, фізичною чи психологічною адаптованістю до середовища, різної статі, раси, релігії, сексуальної орієнтації тощо; 2) намір нашкодити, тобто кривдник навмисно завдає емоційного або фізичного болю потерпілому і, спостерігаючи, насолоджується; 3) погроза подальшої агресії, тобто кривдник і жертва розуміють, що це не перший і не останній випадок знущання.

Булінг як адміністративний проступок проявляється в діях чи бездіяльності кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підкорення потерпілого інтересам кривдника

або соціальна ізоляція потерпілого. Це адміністративний проступок, за вчинення якого передбачено притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, залежно від тяжкості вчинення проступку.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» поняттям булінгу доповнив п. 3 ст. 1 Закону України «Про освіту». Крім того, законодавчого закріплення набули типові ознаки булінгу (цькування): систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника або соціальна ізоляція потерпілого.

Підставами притягнення до відповідальності за булінг є протиправність, винність, адміністративна караність та суспільна небезпечність. Протиправність проявляється у забороні вчинення дій учасників освітнього процесу, які передбачені у статті 173-4 КУпАП, а саме психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства. Винність у вчиненні цих дій чи бездіяльності полягає у вчиненні булінгу навмисно чи з необережності. Адміністративна караність полягає в тому, що наслідком булінгу є застосування до винної особи стягнення у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, залежно від тяжкості вчинення проступку.

Суспільна небезпека булінгу проявляється у тому, що протиправні дії спричиняють істотну шкоду жертві, посягають на її фізичне та психологічне здоров'я, життя, честь і гідність. Жертви булінгу відчувають емоції страху, приниження, сорому, розпачу та злості. Булінг також украй негативно впливає на соціалізацію дитини-агресора, тих дітей, які беруть участь у цькуванні, приєднуючись до лідера, свідків, що підтримують цькування, займають сторону нападників, сміються, висловлюють підтримку нападникам або просто збираються навколо та спостерігають за булінгом. Це явище формує в дітей відповідну модель поведінки, пропагує та популяризує фізичне та психологічне насильство.

Отже, можна узагальнити такі типові ознаки булінгу як способу вчинення адміністративного проступку: 1) наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); 2) умисел; 3) протиправність; 4) енергетичний (фізичний) або інформаційний (психічний) вплив на іншого учасника освітнього процесу; 4) реалізується шляхом дії або через бездіяльність; 5) здійснюється всупереч волі жертви (потерпілого); 6) наслідком є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, обмеження свободи волевиявлення або дій потерпілого, під-

порядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Нерідко булінг проявляється у приниженнях і з боку вчителя, зокрема в нагадуванні при дитячому колективі про недоліки дитини, її успішність, особливості сім'ї, ігноруванні фізичних потреб дитини, існуванні улюбленців, підвищеному тоні, необґрунтованих, неадекватних оцінках, суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання, авторитаризмі, неетичних зауваженнях щодо зовнішнього вигляду дитини тощо. Проявами булінгу з боку будь-якого учасника освітнього процесу можна вважати погрози, образливі прізвиська, приниження, висміювання зовнішнього вигляду, роду занять, поведінки особи, примушування до негативних дій, бойкот, ігнорування тощо.

Досить часто булінгу притаманне вибіркове насилля над особами, чий погляд та індивідуальні особливості відрізняються від установлені в соціальній групі «норми». Це можуть бути інші політичні вподобання, інша віра, колір шкіри, орієнтація тощо. Такий вид булінгу становить особливу суспільну небезпеку, адже принижує честь і гідність людини, руйнує суспільні засади терпимості, поваги та толерантності. Особливо гостро ця проблема існує в Україні, де діти, як і дорослі, мають низьку правову культуру, часто стереотипне мислення, якому притаманні елементи ксенофобії.

Діти є вкрай вразливими до різного роду насильства, впливів оточення та цькування. Інколи такі речі можуть підштовхнути дитину до самогубства. Якщо цькування, яке полягає в психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, призвело до самогубства, чинне законодавство кваліфікує це як кримінальний злочин за ст. 120 Кримінального кодексу України «Доведення до самогубства».

Наявність у соціальному середовищі школярів та студентів булінгу перешкоджає їм у реалізації права на освіту. Постійне насилля різної природи пригнічує моральний стан дитини, знижує мотивацію до навчання. Педагоги спостерігають, що діти, які є жертвами булінгу, часто мають проблеми з успішністю, у них часто розвиваються фобії, страхи. Такі діти стають схильними до маніпуляцій, швидко втрачають здобуті знання.

Заклади освіти країн Європи та Америки мають широке коло розвинених програм для протидії булінгу, які вже показали високі показники зменшення кількості випадків насильства. Базовою програмою є програма Д. Олвеуса, що містить дієві методи попередження й запобігання булінгу. Її результативність (зниження частотності випадків агресії) було підтверджено такими країнами, як Норвегія, Велика Британія, США, Канада, які використовували рекомендації щодо боротьби з проявами насильства. Відповідно до програми Д. Олвеуса, потрібно:

– створити спеціальний орган, відповідальний за проведення заходів на тему булінгу серед студентів;

– проводити систематичні анонімні опитування серед учасників навчального процесу з метою моніторингу наявності проявів булінгу. Цей пункт програми допоможе отримати реальні статистичні дані про рівень поширення насильства в конкретному навчальному закладу та виявити напрями, які потребують доопрацювання.

– проводити конференції серед педагогічних працівників для підвищення їх освіченості в питаннях булінгу та методів протидії йому, на яких обговорювати й доводити до відома педагогічного персоналу рекомендації в разі виявлення проявів булінгу;

– залучати психолога для проведення індивідуальної роботи з особами, які зазнали психологічного чи фізичного впливу.

Проблема булінгу серед студентів та педагогічних працівників безпосереднім чином впливає на розвиток освіти, тому важливо вже на ранніх стадіях викорінювати прояви насильства. Найбільше поширення явища булінгу простежується серед студентів першого курсу. Це пов'язано з тим, що першокурсники переймають досвід булінгу зі школи, де проблема насильства носить постійний характер. Тому особливу увагу варто приділяти прояву булінгу серед студентів перших курсів. В адаптації першокурсників до навчання в університеті особливу роль відіграє діяльність куратора академічної групи. Від якості його роботи значною мірою залежить психологічний настрій студентів, їх успішність у навчанні й налагодженні міжособистісних зв'язків з одногрупниками, що є важливим моментом для першокурсників.

Заходами антибулінгової політики в роботі куратора є:

– ознайомлення студентів з поняттям булінгу, його особливостями, поширеними формами прояву, способами захисту своїх прав та наслідками для ініціаторів булінгу;

– проведення бесід зі студентами про шляхи виходу з конфліктних ситуацій;

– формування у студентській групі товариської атмосфери, доброзичливого й толерантного ставлення один до одного;

– слідкування за психологічним кліматом у колективі та за психологічним станом його учасників із метою попередження конфліктних ситуацій та цькування;

– проведення анонімних опитувань про стосунки в групі;

– ознайомлення з характеристикою студента зі школи, адже саме в ній можуть бути вказані відомості про випадки булінгу в шкільному віці. Куратор в подальшому матиме змогу виокремити для себе осіб, які здатні похитнути морально-психологічний клімат у групі, і слідкувати за їх поведінкою та стосунками з одногрупниками;

– проведення тестів на схильність до агресивної поведінки й насильства з метою визначення потенційних ініціаторів агресії;

– спілкування з батьками студентів. Цей пункт посідає чи не найголовніше місце, адже батьки як ніхто інший можуть знати про конфліктні ситуації у студентському житті їхньої дитини.

Головне в протидії булінгу – це спільна та всебічна робота над проблемою, формування усвідомленого толерантного ставлення членів колективу один до одного, розвиток культури спілкування і запровадження механізмів боротьби з насильством.

Матеріал подано за статтями:

1. Опольська Н. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 101–106.

2. Філоненко С. С. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу у вітчизняних закладах вищої освіти. *Правові горизонти / Legal horizons*. 2018. Вип. 12 (25). С. 48–53.

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ ДАТ

Вересень

- 1** День знань
- 8** Міжнародний день грамотності
- 9** Міжнародний день корінних народів світу
- 15** Міжнародний день демократії
- 16** Міжнародний день збереження озонового шару
- 17** 120 років від дня народження Миколи Петровича Глуценка (1901–1977), українського художника, лауреата Шевченківської премії (1972)
- 19** 110 років від дня народження Вільяма Джеральда Голдинга (1911–1993), англійського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури (1983)
- 21** Різдво Пресвятої Богородиці. Друга Пречиста
Міжнародний день миру
- 22** День партизанської слави
- 24** 125 років від дня народження Френсіса Скотта Фіцджеральда (1896–1940), американського письменника
- 27** Воздвиження Хреста Господнього
Всесвітній день туризму
День туризму (відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України від 1998 р.)
- 29** 155 років від дня народження Михайла Сергійовича Грушевського (1866–1934), українського історика, письменника, громадського і політичного діяча
- 30** День мучениць Віри, Надії, Любові та матері їх Софії
- 31** Всеукраїнський день бібліотек

180 років від дня народження Михайла Петровича Драгоманова (1841–1896), українського філософа, публіциста, педагога, громадського діяча

Жовтень

- 1** Міжнародний день музики
Міжнародний день людей похилого віку
День ветерана (відзначається в Україні щорічно з ініціативи ООН)
- 2** Міжнародний день боротьби проти насилля
115 років від дня народження Івана Павловича Багряного (1906–1963), українського письменника
- 3** День працівників освіти
- 4** 130 років від дня народження Юрія Клена (Освальда Бургардта) (1891–1947), українського письменника, перекладача, літературознавця, редактора, викладача
- 5** Всесвітній день вчителів (відзначається щорічно за ініціативи ЮНЕСКО)
- 6** 140 років від дня народження Івана Антоновича Кочерги (1881–1952), українського драматурга
- 10** День художника
- 14** Покрова Пресвятої Богородиці
День захисника України
День українського козацтва
- 17** 85 років від дня народження Івана Федоровича Драча (1936–2018), українського поета, перекладача, кінодраматурга, громадського і політичного діяча, лауреата Шевченківської премії (1976), Героя України
- 21** Міжнародний День шкільних бібліотек
- 22** 210 років від дня народження Ференца Ліста (1811–1886), угорського композитора
- 24** День Організації Об'єднаних Націй
Всесвітній день розвитку інформації
- 25** 140 років від дня народження Пабло Пікассо (1881–1973), іспанського та французького художника
- 28** День визволення України від фашистських загарбників (1944)
555 років від дня народження Еразма Роттердамського (1466–1536), нідерландського письменника
270 років від дня народження Дмитра Степановича Бортнянського (1751–1825), українського композитора, співака, диригента
- 31** Міжнародний день Чорного моря
170 років від дня народження Івана Івановича Манжури (1851–1893), українського поета

ЗГАДАЙМО ЦІ ДАТИ

29 вересня

Велетень української національної культури (до 155-річчя від дня народження Михайла Сергійовича Грушевського)



Будь-який поціновувач української історії, вивчаючи минуле українського народу, неодмінно зустрінеться з творами видатного науковця – Михайла Сергійовича Грушевського. Ця постать є знаковою для нашої батьківщини. Життя славетного українця було настільки різноманітним і водночас складним, що про нього можна написати не один роман. Його послідовники, даючи лише стилю характеристику досягнень, називають Михайла Сергійовича істориком, громадським та політичним діячем, літературознавцем, публіцистом.

У доробку М. Грушевського більше ніж 2000 наукових праць, головування в Центральній Раді Української Народної Республіки, членство в Історичному товаристві ім. Нестора-Літописця, Київському товаристві старожитностей і мистецтв, Науковому товаристві ім. Шевченка, Академії наук СРСР, Чехії та України. Загалом це діяч, який не лише писав знакові історичні праці, але, маючи величезне українське серце, безпосередньо сам був частиною історії нашої держави. Саме такі люди, як Михайло Сергійович, поклали початок боротьби за відновлення державності та вписали свої імена в історію рідної землі золотими літерами.

Місцем народження видатного науковця є колишня столиця першого українського короля Данила I – місто Холм, що на той час перебувало в Королівстві Польському, Російська імперія (нині місто Хелм Люблінського воєводства Польщі). З'явився на світ майбутній геній 29 вересня 1866 р. Батьком Михайла був Сергій Федорович Грушевський – викладач греко-католицької гімназії (автор підручника з церковнослов'янської мови) з давнього козацького роду Грушків (пізніше – Грушевських), які з плином часу склали свої шаблі та перейшли до служіння Господу (переважно були дяками, паламарями і священниками). Матір'ю була Глафіра Захарівна Опокова, рід якої тягнувся від греко-католицьких священників Опуцкевичів. Саме в місті Холм був хрещений під іменем Михайло майбутній учений і державний діяч. Коли йому виповнилося три роки, сім'я була вимушена залишити (через хворобу батька) це мальовниче містечко й переїхати на Кавказ (південь Російської імперії), спочатку до Ставрополя (1870–1878), а згодом до Владикавказу (1878–1880).

Початкову освіту він здобував удома (його освіченим батькам і не потрібно було наймати додаткових учителів), а 1880 року йому з легкістю вдається вступити до Тифліської гімназії (відразу до третього класу). Навчання Михайлу давалося легко, тому він ще мав час працювати бібліотекарем, де його просто поглинало море літератури. Саме там він познайомиться з творами

М. Костомарова, П. Куліша, М. Максимовича. Натхнений їхньою творчістю, Грушевський написав та видав (за допомогою свого майбутнього товариша Івана Нечуя-Левицького) свої перші оповідання («Бех-аль-Джугур» та «Бідна дівчина», 1885 р.). Закінчивши гімназію 1886 року, Михайло вирішує податися на навчання до Київського університету Св. Володимира на історико-філологічний факультет. Саме там успішного вихованця бере під свою опіку та передає свої знання відомий учений Володимир Антонович.

Під його керівництвом Грушевський підготував наукові праці, які є надзвичайно вагомими й по сьогоднішній день (уже на третьому курсі (1890) його робота «Історія Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV століття» була відзначена найвищою студентською нагородою – золотою медаллю). Під егідою свого наукового керівника (1890–1894 рр.) Михайло відвідує архіви Москви та Варшави, виконавши величезний об'єм роботи, який згодом втілиться в отриманому ним магістерському ступені за наукову роботу «Барське староство. Історичні нариси». За роки навчання в університеті він видав дві монографії, більше двох десятків статей і рецензій, підготував до друку понад два томи історичних документів. В. Антонович долучив молодого студента також до таємного українського руху та ввів його до складу «Громади».

За активної підтримки наукового керівника Грушевського направляють 1894 р. до Західної України. Там, за монаршим указом імператора Австро-Угорщини, його було призначено штатним професором Львівського університету на кафедрі «Загальної історії з особливим уявленням історії Східної Європи», де викладання велося українською мовою. Протягом десяти років перебування у Львові Михайло не лише займається науковою роботою, а й розпочинає активну роботу (1897–1913 рр.) в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка, яке безпосередньо й очолює. Під час його керівництва до роботи було залучено велику кількість української освіченої молоді, створено археографічну комісію та власну наукову школу, проведено велику дослідницьку роботу з вивчення історії України. Відбувалося активне видання «Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка» (вдалося видати понад 100 томів).

Саме у Львові Михайло Грушевський познайомився з вчителькою польської школи Марією Вояковською (1868–1948 рр.), із якою й одружився 26 травня 1896 р. в с. Скала Борщівського повіту. У Львові науковець написав і видав перший том унікальної фундаментальної праці «Історії України-Руси» (1948 р.), за яким невдовзі з'явилися ще два (1898 та 1900 р.).

Цікавим виявилось знайомство зі світилом української літератури Іваном Франком. Маючи спільні погляди, українські гіганти XIX століття починають активну роботу з піднесення історії та культури своєї батьківщини. Разом із товаришем Грушевський заснував та видавав «Літературно-науковий вісник», організував Українську видавничу спілку. Він навіть деякий час входив

до Української національно-демократичної партії, але зрештою, зрозумівши, що його більше цікавить наука, покинув її.

1903 року Михайло Сергійович працював у Парижі, де читав курс лекцій у школі суспільних наук (за деякими даними, саме в столиці Франції він вступив до масонської ложі). З метою дослідження західноєвропейської науки відвідував Лондон, Берлін та Лейпциг. Повернувшись 1904 року, Грушевський за власний рахунок відкрив приватну вчительську семінарію в м. Коломия. 1905 року внаслідок революції в Росії послаблюється тиск щодо національного розвитку, і Михайло Сергійович вирішує повернутися до Києва. 1906 року він відвідав Петербург, де брав активну участь у роботі Української фракції, Українського клубу та редакції «Українського вісника». 1907 року він починає керувати роботою Українського наукового товариства в Києві, що в майбутньому стане основою для створення Академії наук України. Того ж року за його підтримки було створено нелегальне позапартійне громадське об'єднання – Товариство українських поступовців.

Не забував науковець і про творчу діяльність. 1910 р. М. Грушевський видав першу частину праці «Київська Русь», а в 1913–1914 рр. – два томи «Історії українського козацтва». У його планах був також перехід до Київського університету, але цьому завадила Перша світова війна та прикра випадковість. Війна застала Михайла Сергійовича в Карпатах на відпочинку, дістатися прямим шляхом до Києва через лінію фронту було неможливо. Він вирішив повернутись до міста на Дніпрі через Угорщину, Австрію та Румунію. Не знав тоді Грушевський, що його чекає. За самовільний від'їзд до Києва австрійський уряд, звинувативши його в австрофобських поглядах, наказав поставити вченого перед воєнним судом. Арештувати професора австрійцям, зрештою, не вдалося, і той благополучно повернувся до Києва 22 листопада 1914 р.

Але тут його також чекали. Російські жандарми заарештували Михайла Сергійовича за звинуваченням в австрофільстві, шпигунстві та причетності до створення УСС (Українських січових стрільців). Після довготривалих допитів його вирішили заслати до Сибіру, але завдяки заступництву петроградських друзів вирок було пом'якшено, і вченого відправили до Симбірська, а за кілька місяців його переправили до Казані (вересень 1915 р.), де він міг продовжувати свою наукову діяльність. А вже через рік Грушевського взагалі направили до Москви під «пильний нагляд поліції». Нагляд виявився не дуже серйозним, оскільки науковцю вдалося розгорнути значну громадсько-політичну діяльність (відновив роботу московської філії Товариства українських поступовців, брав участь у роботі видавництва «Українське життя», продовжував роботу над створенням нового тому «Історії України-Руси», співпрацював із журналом «Промінь»).

Унаслідок Лютневої революції в Петрограді з Грушевського було знято всі обвинувачення. Він міг повертатися до улюбленого Києва. 4 березня 1917 року в Києві українські націоналісти для відстоювання прав українсько-

го народу створили парламентську інституцію – Центральну Раду, головою якої заочно обрали вченого. Повернувшись 13 березня 1917 року до Києва, Грушевський із головою поринає в роботу, пройшовши шлях від національно-культурної автономії до проголошення суверенної Української Народної Республіки. Стає першим спікером українського парламенту (1917 р.) та першим Президентом УНР (1918 р.), таким чином започаткувавши інститут президентства в Україні.

Після гетьманського перевороту Павла Скоропадського Грушевський покинув межі міста та жив у підпіллі під Києвом у маєтку «Виноградний сад». Після падіння гетьманату, через амбіційність тогочасних керівників, його не запросили до уряду новоствореного органу – Директорії, і світило української науки перебирається до Кам'янця-Подільського (лютий 1919 р.), продовжуючи там свою творчу діяльність. Пізніше Михайло Сергійович переїхав до Станіслава (нині Івано-Франківськ) та невдовзі зовсім покинув територію України, почавши життя в еміграції. За кордоном учений присвятив себе науці (написав 6-томну «Історію української літератури»).

Дійшовши компромісу з більшовиками, Грушевський знову повернувся до Києва 7 березня 1924 року. Звісно, за ним було встановлено стеження чекістської агентури. Був обраний академіком Академії наук України (1924 р.) та продовжував працювати професором історії в Київському державному університеті. 1929 року Михайла Сергійовича обрали постійним членом Академії наук СРСР.

Із початком репресій 1930-х років та курсом більшовиків на безнаціональне суспільство вченого заарештували, усі його історичні секції в Академії наук закрили або переформували, його учнів та співробітників заарештували й заслали. Грушевського звільнили, але змусили переїхати до Москви на постійне місце проживання. Там знову заарештували як «керівника Українського націоналістичного центру», вигаданого чекістами, й вибивати свідчення, навіть погрожуючи розправою над його донькою Катериною. Зрозумівши, що Грушевського легше вбити, ніж посадити, – зробили це підступно.

1934 року, коли Михайло Сергійович відпочивав у санаторії в Кисловодську, він несподівано захворів на карбункул, і його прооперував місцевий лікар, який навіть не був хірургом і не допустив до операції на прохання академіка його перевірених друзів-медиків. Через три дні після операції професор помер від зараження крові. 29 листопада 1934 р. академіка привезли до Києва, де й поховали на Байковому кладовищі. «Співчутлива» влада взяла на свій рахунок церемонію та призначила сім'ї науковця персональну пенсію – 500 крб на місяць.

Нині ім'я вченого знає кожен справжній українець, і пам'ять про нього живе серед українського народу. Його внесок у розвиток нашої держави підтвердив славне козацьке коріння, а сам він стоїть на одному щаблі пам'яті поруч із найвідомішими постатями української історії.

Матеріал подано за джерелом:

Михайло Сергійович Грушевський. *Сайт Історико-патріотичного клубу «Алатир»*. Режим доступу: https://www.alatyr-history.club/?page_id=2386.

31 вересня

Апостол правди і науки

(до 180-річчя від дня народження Михайла Петровича Драгоманова)



«Кожний, хто йде служити народу, тим самим одягає на себе терновий вінець»

Михайло Драгоманов

В історію нашої духовної культури навечно увійшов Михайло Петрович Драгоманов – видатний український мислитель і громадський діяч. Із його іменем пов'язана ціла епоха вітчизняної історії – епоха українського національного відродження XIX століття, визначного сплеску громадського руху, розвитку наукових студій з історії, філософії, етнографії України. У колі наукових інтересів цього універсального вченого – економіка, право, соціологія, антропологія, літературознавство та культурологія. Внесок М. П. Драгоманова до скарбниці української та світової культури полягає у створенні ним теоретичних засад сучасної політичної думки України, орієнтованої на пріоритет загальнолюдських цінностей на ґрунті самобутніх національних чинників за широкого використання здобутків європейської світової культури, науки, політичної думки. Визначаючи різнобічну діяльність М. Драгоманова на користь українського суспільства, І. Франко назвав його «духовним батьком» нашої нації.

У науку й публіцистику М. Драгоманов увійшов також під псевдонімами Волинець, К. Василенко, М. Галицький, М. Гордієнко, П. Кузьмичевський, П. Петрик, Українець, Чудак та іншими.

Народився Михайло Петрович Драгоманов у м. Гадяч Полтавської губернії в родині дрібнопомісних дворян. Батько Михайла – Петро Якимович – за освітою був правником, займався громадською та літературною діяльністю. Його схильність до справедливості, чесності й літературний хист вплинули на обох дітей: Михайла – майбутнього вченого та Ольгу – відому письменницю Олену Пчілку. Сильний генетичний корінь сім'ї Драгоманових дав Україні ще й геніальну поетесу Лесю Українку – дочку Олени Пчілки й племінницю М. Драгоманова. Тож у становленні особистості Михайла, формуванні його поглядів батько відіграв велику роль. Пізніше, в автобіографії, М. Драгоманов писав: «Я дуже зобов'язаний своєму батькові, який розвинув у мені інтелектуальні зацікавлення і з яким у мене не було моральних незгод і боротьби».

Під час навчання в Гадяцькому повітовому училищі (1849–1853) малий Михайлик перечитав усі цікаві книги з батькової бібліотеки, а «Историю государства Российского» М. Карамзіна – навіть двічі. Він захоплювався історією античного світу, географією, мовами, виявляв інтерес і до математичних дисциплін. У Полтавській гімназії, де Михайло продовжував навчання, він завжди був серед найкращих учнів. Хлопець самостійно вивчив німецьку мову, був редактором рукописного гімназійного часопису. На становлення світоглядних переконань особливо вплинули вчителі – латиніст Казимир Полевич та історик Олександр Стронін. Зокрема, О. Стронін познайомив юнака з соціалістичними ідеями, із безцензурними поезіями Т. Шевченка, із «Народними оповіданнями» Марка Вовчка.

Уже в гімназійні роки Михайло зацікавився політичними питаннями. Серед гімназистів він мав авторитет захисника прав учнів. Незважаючи на те, що Драгоманов був одним із найкращих учнів, його відрахували з гімназії за сутичку з «надзирателем благородного при гимназии пансионате». Тільки завдяки втручанню М. Пирогова – відомого лікаря-хірурга, члена-кореспондента Петербурзької академії наук, який був попечителем Київського навчального округу, відрахування було замінено на залишення в гімназії «за власним проханням», що давало право на продовження освіти у вищому навчальному закладі.

Восени 1859 р. М. Драгоманов розпочав навчання на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира в Києві. Він блискуче навчався і своє майбутнє пов'язував із науковою діяльністю.

Київський університет того часу був не лише важливим центром наукового та культурного життя, а й визнаним осередком громадських та національних рухів. Бажаючи посильно сприяти народній освіті, Михайло став членом гуртка, який заснував одну з перших на теренах Російської імперії недільну школу. Однак у липні 1862 р. недільні школи було ліквідовано через те, що в суто освітянській діяльності шкіл уряд убачав засіб поширення політичного нігілізму й вільнодумства, спрямованих на підрив підвалин суспільного ладу.

Михайло викладав також у Тимчасовій педагогічній школі, де готували вчителів для села, але незабаром і цей заклад закрили.

Громадська активність, вільнодумство й сміливість студента Драгоманова виявились у його яскравих публічних виступах. Перша така промова була пов'язана з відставкою М. Пирогова з посади попечителя Київського навчального округу. Цей виступ Михайла мав для нього значні наслідки: він пробудив у юнакові політичні інстинкти й водночас познайомив із ліберальними професорами, що дало змогу розширити наукові заняття, переважно із загальної історії.

Удруге високий громадський обов'язок і патріотизм М. Драгоманов продемонстрував під час перевезення праху Т. Шевченка із Санкт-Петербурга на батьківщину (1861). Головна думка промови Драгоманова над труною поета

була про те, що «кожний, хто йде служити народові, накладає на свою голову терновий вінок».

Після закінчення університету (1863) М. Драгоманова залишили на кафедрі загальної історії для підготовки до професорської діяльності, а вчена рада рекомендувала відрядити його за кордон для продовження навчання. Однак скрутне матеріальне становище змусило відмовитись від підготовки до професорського звання й посісти місце вчителя гімназії.

1863 р. Михайло став членом Київської громади – організації української ліберальної буржуазної інтелігенції, заснованої 1859 р. Він познайомився й потоваришував із такими представниками громадського руху, як В. Антонович, П. Житецький, М. Лисенко. Разом зі своїми колегами з Київської та Чернігівської громад Михайло Драгоманов підніс голос за введення в народних школах рідної української мови. Після виходу 1863 р. сумнозвісного Валуєвського циркуляру, що ставив поза законом будь-які форми існування української культури й проголошував її вторинність та неповноцінність, Драгоманов почав активно працювати в галузі української етнографії, історії та археології.

Викладання в гімназії та громадську роботу М. Драгоманов поєднував із науковою діяльністю. Так, уже навесні 1864 р. молодий учитель подав на розгляд історико-філологічного факультету дисертацію «Імператор Тиберій». Для свого часу ця робота мала новаторський характер. У ній автор розвинув думку про те, що період імперії Давнього Риму був прогресивним у соціальному та культурному плані. Того ж року вчений був допущений до викладання загальної історії в університеті як приват-доцент, а з 1866 р. він – єдиний викладач кафедри загальної історії.

У середині 1860-х рр. розквітає публіцистична діяльність М. Драгоманова: він став одним із найактивніших кореспондентів «Санкт-Петербуржских ведомостей». У численних рецензіях, оглядах, статтях Михайло Петрович порушував широке коло проблем – від розвитку сучасної української мови та літератури до становища культур слов'янських народів у Німеччині й Австрії. Ерудований молодий публіцист і науковець був блискучим представником 60-х років ХІХ ст. – часу, коли в Україні нагромаджувалися інтелектуальні сили та формувався науковий потенціал.

Молодий учений опрацьовував тему історії Римської імперії. У цій роботі виявився нахил Драгоманова до досягнення законів розвитку людського суспільства, пошуку закономірностей, що керують вчинками видатних особистостей та цілих народів. 1869 р. він захистив дисертацію «Вопрос об историческом значении римской истории и Тацит», у якій розглянув соціально-політичні й культурні теорії суспільного розвитку, популярні в тогочасній європейській науці. Науковець не обмежувався аналізом соціально-економічних чи політичних чинників еволюції людства. Для нього головний критерій розвиненості суспільства – ступінь свободи особистості. Зацікавлення М. Драгоманова античністю пояснювалось тим, що в цивілізаційному

плані саме Римська імперія стала своєрідною точкою відліку в правовому поступі європейських конституційних свобод. У її історії вчений прагнув знайти відповідь: наскільки придатним є цей шлях для України.

1870 р. почався новий період у житті Михайла Драгоманова. Виїхавши за кордон у наукове відрядження, він замість двох років пробув там майже три. За цей час відвідав Німеччину, Австрію, Італію, Швейцарію. Працював у Берліні, Гайдельберзі, Відні, Римі, Флоренції, Цюриху, Празі. Двічі побував у Львові, де познайомився з багатьма діячами української культури.

Перебуваючи за кордоном, М. Драгоманов цікавився суспільно-політичним життям зарубіжних країн та активно займався публіцистичною роботою. Особливе місце в публіцистиці Михайла Петровича того періоду посідає Галичина. Драгоманов був одним із перших, хто намагався розбудити галицьке громадське життя, піднести рівень суспільної свідомості галичан.

Трирічне турне вченого Європою виявилось надзвичайно плідним: він зумів критично проаналізувати свої переконання, зіставляючи їх із наочним західноєвропейським досвідом. Досліджуючи історію стародавнього світу, Драгоманов простежив механізм функціонування суспільства держави й дійшов висновку, що суспільство – цілісна система, розвиток якої тісно пов'язаний з економікою, соціальними відносинами, політикою, духовною культурою. Це дало йому змогу сформулювати політичну доктрину федеративного соціалізму. Майбутня держава уявлялася науковцю федерацією вільних громад, які б об'єднували людей на підставі спільних територій та господарської діяльності й становили автономні національні одиниці. Для досягнення цієї мети Михайло Петрович визначив три етапи: культурно-просвітницький, політичний (здобуття політичних свобод, запровадження конституції) та реформування соціально-економічних відносин.

Повернувшись до Києва, Михайло Петрович активно включився в наукове та громадське життя. 1873–1874 академічний рік він розпочав у статусі доцента. Вивчення стародавньої історії та релігії спонукало вченого звернути увагу на особливості історії та культури слов'янства, зокрема українців. Разом із професором Володимиром Антоновичем він підготував і видав два томи дослідження «Исторические песни малорусского народа с примечаниями Вл. Антоновича и М. Драгоманова» (1874–1875). Цих двох дослідників об'єднували не лише наукові інтереси – вони були дуже популярними посталями в українофільських колах, зокрема, були лідерами Київської громади.

Михайло Петрович був справжнім кумиром студентської молоді. Проте 7 вересня 1875 р. його звільнили з університету «за направление, не соответствующее видам правительства» із заборонаю викладати в Харківському та Новоросійському університетах. Звістка про звільнення Драгоманова з університету схвилювала всіх громадівців. Стара спільнота запропонувала своєму провідному членові виїхати за кордон і заснувати там орган вільної української думки, в якому б містилися фундаментальні статті теоретично-програмового характеру, твори красного письменства та хроніки українсько-

го життя. Михайло Петрович згодився очолити закордонне позацензурне українське видання. Саме там, за кордоном, він став інтелектуально потужним захисником та пропагандистом української культури в Європі.

У лютому 1876 р. Драгоманов виїхав із Києва. Дорогою до Відня він зупинився у Львові, де вперше зустрівся з І. Франком. На початку березня Михайло Петрович прибув до Відня, а згодом переїхав до Швейцарії, де організував видання збірника «Громада».

Упродовж 1878–1881 рр. було надруковано п'ять книжок альманаху, що містили низку програмних, публіцистичних та інформативних праць. Після цього «Громаду» перетворили на періодичне видання за редакцією М. Драгоманова, М. Павлика та С. Подолинського. Журнал «Громада» став для України тим, чим був «Колокол» О. Герцена для Росії. Навколо видання утворився так званий Женевський гурток – зародок українського соціалізму. У «Громаді» з'явилася політична програма українського руху з вимогою повної самостійності спілки вільних громад України. Статті Драгоманова в «Громаді» та в редагованому ним самостійному журналі «Вольное слово» привернули увагу всієї Європи. У своїх публікаціях він наголошував, що зв'язок України з Європою повинен стати двостороннім, підкреслював важливість надання українському рухові загальноєвропейського звучання та домогтися його підтримки у світі.

Перебуваючи в еміграції, М. Драгоманов чимало сил доклав до налагодження зв'язків між українським рухом Наддніпрянщини й західноукраїнських земель, активно друкуючись на Галичині в газетах і журналах «Правда», «Діло», «Друг», «Громадський друг».

Через розрив із громадівцями 1886 р. Драгоманова було позбавлено фінансової підтримки, і 1889 р. вчений прийняв пропозицію болгарського уряду обійняти посаду професора загальної історії у Вищому училищі Софії (майбутньому Софійському університеті). Його запросили на три роки. Але 1891 р. російські сановники почали наполягати на його висланні з Болгарії. Тільки завдяки європейському авторитетові вченого ці вимоги було відхилено.

Свою нову службу в Болгарії Михайло Петрович сприйняв із радістю. У Софії він знову опинився у сфері наукової діяльності, але не припиняв писати для російських, польських, німецьких та інших видань. Деякі з його фундаментальних творів українською й російською мовами виходили окремими книгами та брошурами в Києві, Львові, Коломиї, а звідти поширювалися світом. М. Драгоманов був задоволений своїм болгарським побутом. Йому подобалися заняття зі студентами. Професор прагнув бути для них корисним. Крім надзвичайно цікавих лекцій, консультацій, він надавав студентам можливість користуватися його домашньою бібліотекою. Михайла Петровича любили, до нього ставилися благоговійно. Ректор Софійського університету пропонував ученому прийняти болгарське підданство, що давало йому право на пенсію й ставило самого Драгоманова та його сім'ю у більш повноправне

становище. Але він не скористався цією пропозицією, бо до останніх днів свого життя мріяв про повернення на рідну землю.

В останньому листі до своєї племінниці й послідовниці Лесі Українки вчений писав: «Невже я так і помру, не побачивши українського неба і верб над водою?..»

Близько 1892 р. Михайло Петрович серйозно захворів на аневризму. Лікувався у Відні та Парижі, але це давало лише тимчасове полегшення. Несподівана смерть від розриву аорти 20 червня 1895 р. обірвала життя великого вченого й громадського діяча. Його поховали в Софії на католицькому кладовищі.

Незадовго до смерті з-під пера Михайла Петровича вийшла праця «Чумацькі думки про українську справу», яку можна вважати заповітом науковця у галузі дослідження української історії. У ній учений закликав співвітчизників боротися разом з іншими народами проти самодержавства, за свободу й децентралізацію суспільно-політичного життя. М. Драгоманов був речником ліберального гуманізму, ідеалів світла й добробуту в житті всіх країн, оборонцем прав народностей і противником диктатури та бюрократії. Він вважав, що жодні компроміси з совістю, терор, диктатура не можуть бути засобами побудови кращого суспільно-політичного ладу.

Творча спадщина видатного українського мислителя складає понад дві тисячі творів з історії, літературознавства, фольклористики, права та інших наукових дисциплін. Проте довгі роки його праці не були в науковому обігу. Головна причина несприйняття спадщини М. Драгоманова – критика Леніна. Ленінське тавро «націоналістичного міщанина», викликане невизнанням Михайлом Петровичем великодержавного централізму та політики русифікаторства, визначило долю його праць в СРСР. Багато творів із доробку вченого не втратили й понині своєї актуальності та значущості.

Громадська діяльність і творча спадщина Драгоманова забезпечили йому особливе місце в історії суспільно-політичної та правової думки не тільки в Україні. Його можна назвати творцем своєрідної конституалістичної теорії, палким прихильником збагачення вітчизняної політики й права цінностями світового досвіду.

Михайло Петрович Драгоманов мав великий авторитет у світовому науковому співтоваристві. Він був членом Паризького етнографічного товариства, почесним членом комітету Чиказького конгресу фольклористів та Українського наукового товариства «Січ» у Відні. Його ім'я присвоєно Українському високому університету в Празі та Національному педагогічному університету в Києві.

Матеріал подано за джерелом:

Апостол правди і науки: до 170-річчя від дня народження М. П. Драгоманова. *Календар знаменних і пам'ятних дат: рек. бібліогр. до-*

4 жовтня

**Поет, перекладач, літературознавець
(до 130-річчя від дня народження Юрія Клена)**



Упродовж останніх років в історії української літератури відкриваються все нові й нові імена справжніх патріотів. Вони повертаються до нас із небуття, як фенікс, відроджуються з попелу й потрапляють в безсмертя. Серед багатьох таких імен на небосхилі української літератури яскраво палає ім'я Юрія Клена.

Непростим, трагічно складним був час, на який випали життя і творчість поета, перекладача, літературознавця.

Юрій Клен, справжнє ім'я Бургардт Освальд Федорович, народився на Поділлі, у селі Сербинівці (нині с. Сербанівка Хмельницького р-ну Вінницької обл.) 4 жовтня 1891 р. в родині купця Фрідріха Бургардта та прибалтійської німкені Каттіни Сідонії Тіль. Батьки виховували дітей в атмосфері шанування рідної мови та звичаїв, і водночас – у душі любові до України, що стала для них другою батьківщиною.

Особливу роль у житті поета відігравав Київ. Юрій Клен не уявляв себе без Києва, який став альфою й омегою його життя, втрату якого не могло компенсувати ніщо, навіть благополучне німецьке середовище, пізнане в роки реєміграції. У Києві поет закінчив із золотою медаллю Олександрівську гімназію і вступив до університету Св. Володимира.

Навчання в університеті довелося перервати у зв'язку з початком Першої світової війни: молодий учений разом із тридцятьма німецькими юнаками, що їх царська влада визнала «небезпечними», був засланий до Архангельської губернії. Через рік така ж доля спіткала його матір та сестру Жозефіну (батько помер 1912 р.). Згодом, після революції 1917 р., Освальд Бургардт, повертаючись із заслання, заїхав до родини в Курськ (1918 р.), і вони разом вирушили до Києва, що зустрів суворою й трагічною реальністю громадянської війни.

Восени 1918 р. Освальд Бургардт поїхав до Німеччини й мало не був прикликаний до кайзерівського війська. Не знайшовши щастя на батьківщині предків, повертається до Києва. Університетське навчання він закінчив, захистивши диплом, 1920 року. Згодом вступає на дворічний курс аспірантури при дослідному інституті УАН, де студіює германістику й отримує диплом першого ступеня (1923 р.), водночас учителює в Баришівському соціально-економічному технікумі.

Найближче він зійшовся тоді з майбутніми неокласиками. Заприятелював із М. Зеровим, із яким йому випало працювати в соціально-економічному технікумі та трудовій школі містечка Баришівка, і познайомився з П. Филиповичем, який час від часу приїздив до Баришівки (це стало початком утворення гуртка неокласиків, до якого в Києві долучилися М. Рильський і М. Драй-Хмара).

Улітку 1921 року був ув'язнений, звільнений на клопотання В. Короленка. До початку 1930-х рр. викладав у Київському залізничному технікумі, Кооперативній школі, сільськогосподарському інституті, Київському інституті народної освіти. За його редакцією були опубліковані: 30-томне зібрання творів Дж. Лондона, 8-томне – Б. Шоу, збірки творів Ч. Діккенса, К. Гамсуна, Й.-В. Гете. Перекладав поеми В. Шекспіра.

1931 виїхав до Німеччини. Не матеріальна скрута, добре знана простим людям років перших п'ятирічок, а нечуваний терор змусив його емігрувати, за власним визнанням, «подаючись світ за очі». Від 1934 р. друкувався під псевдонімом, викладав російську та українську мови на кафедрі славістики в Мюнстерському університеті. Захистив докторську дисертацію «Головні мотиви творчості Леоніда Андреева» (1936), отримав звання професора. Невдовзі отримав помешкання в місті, а згодом переїхав на околицю Мюнстера – станцію Моріп.

За нових для себе умов Юрій Клен органічно вписався в літературний процес Західної України. Його вірші стали з'являтися на сторінках львівського журналу «Вісник», у якому друкувалися: Олена Теліга, Леонід Мосендз, Олег Ольжич, Євген Маланюк, яких згодом Клен назве «вісниківська квадрига».

1943 року виходить друком збірка «Каравели». Вона вражала незвичайною титульною сторінкою: рукою талановитого художника Юрія Вовка на ній було накреслено каравелу, тобто вітрильний корабель, на якому в середньовіччі відважні моряки-конкістадори здобували нові землі, острови й континенти. У цьому задумі й велика метафора «Каравел»: емігранти із сонячної й трохи лінивої степової України, що, подаючись на незнаний захід, пізнавали нових людей, їх побут і звичаї, нагадували Юрію Кленові іспанських завойовників-конкістадорів і, як і вони, активізувались і гартувались у боротьбі за існування.

Автор поєднує в єдиному естетичному вимірі трагічну античність («Антоній і Клеопатра», «Цезар і Клеопатра», «Шляхами Одиссея»), героїзм середньовічної лицарської доби («Жанна Д'арк», «Вікінги») та князівсько-гетьманську українську традицію («Володимир», «Символ», «Україна»).

Особливо важлива для українців поема «Жанна Д'арк». Вона оспівує визволительку Франції від англійських завойовників у XIV сторіччі, що стала національною героїнею й була названа «Орлеанською дівою». Поет кличе її в заспані українські степи, «де забракло мужської снаги».

Збірка «Каравели» осяяна незламною вірою Юрія Клена в славне майбутнє України, яка повинна перебороти всі перешкоди на шляху до державності.

Юрій Клен був мобілізований до німецького війська 1939 року. Працював спочатку на курсах військових перекладачів, а 1941 р. служив при штабі тилової частини 17-ї армії як перекладач. Страшні враження від сплюндрованої війною України лягали в основу третьої частини «Попелу імперій». Юрій Клен мав догани за людське ставлення до українців. Поета врятував від кари госпіталь, куди він потрапив наприкінці січня 1942 року. Під час відступу гітлерівців під ударами Червоної армії машина, у якій їхав перекладач, застрягла в заметах під Лозовою, він сильно застудився й захворів на плеврит. Звільнений від військової служби після лікування, із січня 1943 року викладав у Німецькому університеті та в Українському вільному університеті в Празі. Навесні 1945 року перебрався до Австрії.

Вершинними здобутками Юрія Клена є поеми «Прокляті роки» (1937) та «Попіл імперій» (1943–1947). Трагічне знищення української культури в добу сталінізму, нелюдська жорстокість Другої світової війни – центральні теми цих творів.

Перебуваючи за кордоном, Юрій Клен, дізнається з газет про те, що радянська влада планує знести храм святої Софії в Києві. Приголомшений жахливо-вражаючою новиною, поет пише вірш-присвяту, сповнену величезним смутком та відчаєм за свій улюблений Київ. Він відкрито називає період панування радянської влади в Україні «нечистою добою», а її представників – «печенігами». А хіба можна було підібрати інший епітет у той час, коли зносили храми, руйнували історичні будівлі, знищували свідомих, мислячих людей. Саме печеніги, прийшовши на Київську землю, підпалювали села, хати, церкви.

Пекло в поетичному сприйманні Юрія Клена пов'язане з Радянським Союзом:

*Ось пекло, це землі частина шоста,
А край зелених верб і тишних зел,
Що скрізь його покрила вже короста,–
Останній в пеклі круг, дев'ятий круг.*

Радянський Союз постає в контрасті – зелені верби й колючі дроти, які обплутали майже все, які сковують волю. Недарма поет називає цю землю «частиною шостою», адже шість – це число диявола, а саме він зараз володарює.

Через звернення до античних та біблійних сюжетів, образів світової літератури Юрій Клен прагне знайти в умовах руйнації духовності загальнолюдські суспільні ідеали поведінки людини, виявити ознаки природної та соціальної гармонії та з'ясувати причини дисгармонії.

Юрію Клену належать переклади сонетів Миколи Зерова німецькою мовою, що увійшли до збірки В. Державіна «Gelb und Blau» (1948). Серед літературознавчих праць Ю. Клена – «Новые горизонты в сфере исследований

поетического стиля» (1915), розвідка про П. Шеллі (1925), «Леся Українка і Гайне» (1927), «Гайне в українських перекладах» (1930). За редакцією Юрія Клена вийшла збірка «Експресіонізм та експресіоністи» (1928). На Заході видав кілька праць про українську й російську літератури в діаспорі. Редагував літературний журнал «Литаври» (Зальцбург, 1947). Упорядкував антологію «Поезія приречених» (нім. мовою, не опублікована).

Доля не шкодувала для Клена випробувань і страждань: йому судилося бути в епіцентрі страшних подій, бачити страшне обличчя війни. Він був німцем за походженням і українцем за духом, щоправда, усвідомлення своєї національної ідентичності прийшло до нього в роки відірваності від України. Перебуваючи в Німеччині, Юрій Клен починає писати вірші суто українською мовою, до цього ж часу всі твори поета були написані німецькою.

Юрій Клен пішов із життя 30 жовтня 1947 року. Похований в українській частині кладовища Вестфрідгоф у м. Аугсбург.

Іменем Юрія Клена названі вулиці у Вінниці та Києві.

Матеріал подано за джерелами:

1. Білокінь С. І. Клен Юрій. *Енциклопедія історії України*. Т. 4: Ка–Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. / НАН України, Ін-т іст. України. Київ: В-во «Наукова думка», 2007. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Klen_Yu.

2. Івкова К. До 120 річниці від дня народження Юрія Клена. *Сайт «Рідна країна: світоглядний портал»*. Режим доступу: <https://ridna.ua/2011/10/do-120-richnytsi-vid-dnyu-narodzhennya-yuriya-klena/>.

3. Народився Юрій Клен (Освальд Бургардт), український поет, перекладач, літературознавець. *Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4325>.

28 жовтня

День визволення України від фашистських загарбників

Можливість звільнення України від німецько-фашистських загарбників з'явилася після перемоги Червоної армії під Сталінградом. На початку 1943 року радянські війська почали вигнання загарбників із території України, а після перемоги в битві під Курськом перейшли в наступ, який закінчився 23 серпня 1943 року визволенням Харкова. Так почався новий, визвольний, період бойових дій на території України.

Із кінця літа 1943 року розгорнулася стратегічна операція зі звільнення Лівобережної України, Донбасу та форсування Дніпра. Із цією метою війська Центрального фронту націлювались на Ніжин і Київ, Воронежського – на Ромни – Прилуки – Київ, Степового – у полтавсько-кременчуцькому напрямку, Південно-Західного – на Павлоград і Запоріжжя, Південного – на Мелітополь. Завдання з розгрому ворога на Лівобережжі, захоплення та розширення

плацдармів оперативного й стратегічного характеру вирішувались у процесі кількох наступальних операцій – Чернігівсько-Прип'ятської, Донбаської, Ізюм-Барвенківської та інших.

Наприкінці вересня радянські війська вийшли до середньої течії Дніпра майже на 750-кілометровому фронті. Почалася битва за Дніпро – наступальні операції, проведені силами п'яти фронтів, результатом наступу яких стало майже повне звільнення Лівобережної України, захоплення плацдармів на Правобережжі, просування на західному і південно-західному напрямках. Об листопада 1943 року був звільнений Київ.

Із кінця грудня 1943 р. розпочався другий етап зі звільнення України. У процесі наступальних операцій було визволено Правобережну та Західну Україну, Крим. У цей період на українських землях пройшли одні з найбільших за масштабом наступальних операцій – Нікопольсько-Криворізька, Корсунь-Шевченківська, Одеська, Кримська, Львівсько-Сандомирська, Ясько-Кишинівська, які внесли істотні зміни в хід війни.

Третій етап у звільненні України розпочався в липні 1944 року. Радянські війська оточили та розбили під Бродами вісім німецьких дивізій чисельністю близько 60 тис. чоловік. Серед розгромлених була і дивізія СС «Галичина». Після цієї перемоги радянські війська швидко пройшли Галичину (сучасні Львівська, Тернопільська та Івано-Франківська області), а в результаті Карпатсько-Ужгородської операції 28 жовтня 1944 року Україна була остаточно визволена від німецько-фашистських загарбників.

За весь час визволення 1943–1944 рр. ворог відчайдушно чіплявся за кожен частку української території. Ніколи ще наша земля не ставала ареною таких запеклих і кровопролитних боїв. У боях за Україну в 1943–1944 роках з обох сторін брали участь понад 6 млн чоловік, було використано 85 тис. гармат і мінометів, 11 тис. танків, самохідних артилерійських установок та штурмових гармат, 10,5 тис. літаків.

В одній оборонній, одинадцяти стратегічних і двадцяти трьох фронтових наступальних операціях, проведених протягом січня 1943 – жовтня 1944 р., загинуло й було поранено майже 3,5 млн воїнів Червоної армії. Під час особливо напружених боїв середньодобові втрати становили 68 тис. чоловік! Коли битва за Україну (з осені 1943 до осені 1944-го) досягла свого апогею, на її фронтах було зосереджено до половини діючої Червоної армії у складі 33 загальновійськових, 6 танкових, 7 повітряних, 2 саперних армій, 8 кавалерійських корпусів. Із 10 гвардійських армій на Україні діяли 8.

Україна, займаючи важливе геополітичне становище, визначала і власне місце в масштабній битві між радянськими й німецькими військами. Український напрямок був одним із центральних на Східному фронті та європейському театрі воєнних дій до кінця 1944 року. Значна частина Східного фронту, довжина якого коливалась від 4 до 6 тис. км, проходила по території України. Саме успішні бойові дії на цьому фронті прискорювали визволення України й день перемоги над німецьким фашизмом. У 1941–1944 роках тут зосере-

джувались ударні формування агресорів: наприкінці 1943 року вони налічували 40 % піхотних і 72 % танкових сил Німеччини та її союзників.

У бойових діях на території України ворог зазнав відчутних втрат у живій силі й техніці. Були розбиті 4-а й 6-а танкові німецькі армії, 3-я і 4-а румунські, 8-а італійська, які загалом втратили 800 тис. чоловік. Протягом зимових наступів 1944 року на Правобережній Україні і в Криму повністю знищені 30 дивізій та 1 бригада, розгромлено 142 дивізії і 5 ворожих бригад (із них 14 дивізій і 3 бригади були розформовані). У цей період німецькі війська та їхні союзники втратили 1 млн особового складу, 20 тис. гармат і мінометів, 4 200 танків, 4 200 штурмових гармат, 5 000 літаків. Лише 1943 року на Чорному морі було потоплено 123 ворожі транспортні судна сумарною місткістю 185 тис. тонн і 244 бойові кораблі.

У 1944 році силами чотирьох Українських фронтів здійснено серію наступальних операцій:

- Житомирсько-Бердичівська операція (грудень 1943 – січень 1944 р.);
- Корсунь-Шевченківська операція (січень-лютий 1944 р.);
- Рівенсько-Луцька операція (січень-лютий 1944 р.);
- Криворізька операція (січень-лютий 1944 р.);
- Наступ на півдні. Визволення Одеси, Миколаєва (березень-квітень 1944 р.);
- Визволення Криму (квітень-травень 1944 р.);
- Львівсько-Сандомирська операція (липень-серпень 1944 р.). 27 липня звільнено Львів;
- Східно-Карпатська операція (вересень-жовтень 1944 р.).

28 жовтня 1944 року територія України була остаточно визволена від загарбників. Неоціненну допомогу воїнам надавали партизани й підпільники, місцеве населення, працівники тилу. Активні дії проти німецьких окупантів вели загони УПА. Коли ж лінія фронту наблизилася до районів дислокування частин УПА, командування віддало наказ не втручатись у бойові дії і вживати заходів для збереження та зміцнення своїх сил.

Український народ зробив значний внесок у перемогу країн антигітлерівської коаліції над фашизмом. У радянських збройних силах, що воювали на фронтах Другої світової війни, 6 млн чоловік, або кожен п'ятий воїн були з України. 3 млн з них загинули, кожен другий, що залишився живим, повернувся інвалідом. За мужність і відвагу в боях на фронтах Другої світової війни 2,5 млн воїнів – жителів України – нагороджені орденами й медалями (із 7 млн загальної кількості відзначених у Червоній армії). 2 072 українці удостоєні звання Героя Радянського Союзу, із них 32 – двічі, а один тричі (льотчик Іван Кожедуб). Повітряні тарани здійснили 55, закрили своїми тілами амбразури дотів 25, спрямували свої палаючі літаки на скупчення ворожої живої сили й техніки 32 воїни – громадяни України. Партизани й підпільники України за самовіддану боротьбу з ворогом одержали майже 63,5 тис. урядових нагород (зі 152 тис. нагород серед партизанів і підпільників всього

СРСР). Більше половини радянських фронтів очолювали українці – маршали та генерали СРСР.

Багато українців боролось в лавах армій західних союзників та європейського Руху опору, відзначені нагородами Польщі, Чехословаччини, Румунії, Італії, Франції, Норвегії, Великобританії, США, Канади та інших країн.

Великий внесок у перемогу зробили працівники тилу, вчені, медики, діячі літератури й мистецтва.

Під час Другої світової війни український народ зазнав страхітливих втрат:

– людські втрати України у війні склали понад 10 млн військових і цивільних осіб;

– матеріальні втрати України досягли 1,5 трильйона крб. Було зруйновано: 714 міст і містечок, 28 тис. сіл, 16 150 промислових підприємств, 18 тис. медичних закладів, 33 тис. закладів освіти.

Україна як арена бойових дій зазнала в роки Другої світової війни величезних людських і матеріальних втрат, і її внесок у перемогу над фашистською Німеччиною і її союзниками неоціненний.

Матеріал подано за джерелом:

Визволення України від німецько-фашистських загарбників. Режим доступу: https://semadm.cg.gov.ua/web_docs/36/2014/05/docs/%d0%b7%d0%b2%d1%96%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f.doc.

28 жовтня

Гордість і слава української музичної культури (до 270-річчя від дня народження Дмитра Степановича Бортнянського)



Другу половину XVIII століття не дарма називають «золотим століттям» української музики. Адже тут поруч із корифеями – Березовським, Бортнянським, Веделем – працювали десятки талановитих композиторів і співаків, виконавців і теоретиків. Але ніхто з них не отримав такої гучної, тривалої й заслуженої слави, як Дмитро Бортнянський, ніхто не став таким «улюбленцем долі», чії численні твори звучали і в храмах, і в аристократичних салонах, і з нагоди державних свят. Бортнянського справедливо вважають одним із найвидатніших композиторів України, гордістю і славою вітчизняної культури, якого знають не тільки на батьківщині, але і в усьому світі.

Дмитро Степанович Бортнянський – український композитор, диригент, один із засновників класичної музичної традиції, видатний майстер хорової духовної музики, фортепіанних сонат і камерно-інструментальних творів, ав-

тор шести опер, Херувимських і причетних творів, музичний педагог, реформатор духовної музики.

Народився Дмитро Бортнянський 26 (28) жовтня 1751 року в Глухові Чернігівської губернії, навчався в знаменитій Глухівській музичній школі. У семирічному віці, завдяки виразному голосу, був прийнятий до Придворної співочої капели (Санкт-Петербург). Як і більшість хористів цього колективу, поряд із церковним співом він виконував також сольні партії в італійських операх, в 11–12-річному віці жіночі, пізніше чоловічі.

У 17 років Бортнянському як особливо обдарованому музиканту призначили стипендію, «пансіон», і відправили до Італії. Він їде до Венеції, де живе італійський композитор Бальтасар Галуппі, у якого він навчався в Петербурзі. Галуппі допомагає молодому музиканту продовжити професійне навчання, а щоб поглибити знання, Бортнянський виїжджає в інші великі культурні центри Італії – в Болонью (до падре Мартіні), Рим та Неаполь.

Італійський період (близько 10 років) був плідним у творчості композитора: він написав три опери на міфологічні сюжети («Креонт», «Адкід», «Квінт Фабій»), які були поставлені у Венеції та Модені, а також літургії на латинські й німецькі тексти, сонати, кантати. Ці опуси показують, як блискуча майстерність композиторської техніки провідної європейської школи з'єдналася з українською лірикою пісень і романсів. 1779 року з Росії надходить лист із вимогою негайно повернутися до Петербурга. На шляху до Петербурга на короткий час він затримується в іншому музичному центрі Європи, Відні, де зав'язує знайомство з італійським композитором А. Сальєрі.

У Росії Бортнянського, як і будь-якого музиканта «незакордонного походження», не допускають до «великого двору» імператриці Катерини II, де більш прихильно ставилися до іноземних співаків і музикантів. Бортнянського відсилають на «малий» двір, тобто двір намісника престолу великого князя Павла, в його маєток Павловськ. Сам майбутній імператор Павло I мало розумівся на мистецтві, він був захоплений військовою муштрою. Зате його дружина, Марія Федорівна, мала тонкий художній смак, любила музику, особливо оперу й романси, добре грала на фортепіано. Для неї Бортнянський написав три опери у французькому стилі («Сокіл», «Син-суперник», «Свято сеньйора»), збірник романсів і пісень на французькі вірші, вісім клавірних сонат та ансамблі для різного складу інструментів. Серед них варто згадати першу в українській музиці Концертну симфонію для семи інструментів. Однак якими б високими не були його досягнення у світській музиці, найвидатніші свої твори він написав у жанрі духовного хорового концерту.

1796 року, після смерті Катерини II та сходження на престол Павла I, за клопотанням нової імператриці Марії Федорівни Бортнянський стає директором Придворної співочої капели. На той час він уже мав досвід написання духовних концертів, однак кращі з них написані саме за час перебування на посаді директора капели. Усього він залишив 35 хорових концертів і 10 концертів для двох хорів. Більшість із них створені на тексти із Псалтиря, і лише

два для найбільших свят церковного календаря – Різдва й Великодня. Мелодика концертів, пов'язана з українськими обрядовими, ліричними, побутовими, жартівливо-танцювальними піснями, виділяє композитора із середовища музикантів того часу.

Завідуючи капелою, Бортнянський довів якість хорового виконання до досконалості. Звуками його творів наповнювалися храми й аристократичні салони. Твори хорової духовної музики, фортепіанні сонати видатного майстра звучали і з нагоди державних свят.

Загалом він автор понад 100 хорових церковних і світських творів, у яких широко використовував український народний мелос, традиції українського хорового мистецтва й досягнення європейської музики. Творець перших зразків фортепіанної сонати.

В останні роки життя Бортнянський працював над підготовкою до видання повного зібрання своїх творів, у яке він вклав майже всі свої кошти, але так і не побачив його. Композитор зміг видати лише кілька своїх хорових концертів, написаних у молодості, зокрема «Духовні концерти на чотири голоси, складені і знову виправлені Дмитром Бортнянським».

Композитор помер 1825 року в Петербурзі під звуки свого концерту «Все прискорбна еси душе моя», який був виконаний капелою в його квартирі. Після смерті Бортнянського його духовні концерти, як невідповідні новим правилам богослужіння в російській православній церкві, були вилучені з церковної практики. Лише нечисленні виконавці хорової музики включали їх до свого репертуару.

Повне зібрання його творів у 10 томах вийшло лише 1882 року під редакцією Петра Ілліча Чайковського.

Матеріал подано за джерелами:

1. Герасимова Г. П. Бортнянський Дмитро Степанович. *Енциклопедія історії України*. Т. 1: А–В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. Київ: В-во «Наукова думка», 2003. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Bortnianskyj_D.

2. Дмитро Степанович Бортнянський. Сайт «Vivat Art: Міжнародний благодійний фонд». Режим доступу: <https://www.vivatart.com.ua/news/dmitrij-stepanovich-bortnyanskij/>.

**ПЛАНИ ЗАХОДІВ
НА I СЕМЕСТР 2021–2022 н. р.**

**План роботи
первинної профспілкової організації студентів**

№ з/п	Заходи	Час проведення	Відповідальні
1	Поселення студентів до гуртожитків на 2021–2022 навч. р.	Серпень–вересень	Голови профбюро ф-тів
2	Проведення «Посвяти в першокурсники»	30 серпня	Звяга М. Ю.
3	Постановка на профспілковий облік студентів 1-го курсу, які вступили до профспілки	01–30 вересня	Голови профбюро ф-тів
4	Проведення зустрічі зі студентами пільгових категорій	До 20 вересня	Голови профбюро ф-тів
5	Проведення зустрічі з профгрупорами 1-го курсу	До 15–25 вересня	Голови профбюро ф-тів
6	Проведення звітних зборів в академічних групах студентських профспілкових бюро факультетів	Вересень–жовтень	Голови профбюро ф-тів
7	Участь у проведенні фестивалю студентської творчості «УРА! Я Студент»	Вересень	Голови профбюро ф-тів
8	Розповсюдження місячних студентських проїзних квитків для проїзду в міському громадському транспорті	Щомісячно	Звяга М. Ю. Бобовнікова К. А.
9	Організація роботи студентських рад у гуртожитках	Протягом семестру	Голови студрад гуртожитків
10	Перевірки житлово-комунальною комісією санітарного стану гуртожитків	Протягом ро семестру	Звяга М.Ю. Голови студрад гуртожитків
11	Здійснення поточного контролю за роботою профспілкових бюро факультетів	Протягом семестру	Звяга М. Ю.
12	Допомога у проведенні змагань із футболу	Вересень–жовтень	Голови профбюро ф-тів
13	Проведення семінару для профбюро факультетів на тему «Профспілка – захист прав студентів!»	Жовтень	Звяга М. Ю.

14	Профорієнтаційна робота з абітурієнтами. Допомога у проведенні Днів відкритих дверей	Протягом семестру	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
15	Участь у проведенні фестивалю-конкурсу студентської творчості «Шанс»	Жовтень	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
16	Організація та проведення рейду в рамках конкурсу «Вибір року 2021»	Жовтень–листопад	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
17	Нагородження призами переможців конкурсу «Вибір року 2021»	Жовтень–листопад	Звяга М. Ю.
18	Благодійна акція «Допоможи тому, хто поруч», поїздка до дитячого будинку	Грудень	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
19	Допомога у проведенні конкурсу серед студентів у День української писемності та мови	Листопад	Голови профбюро ф-тів
20	Організація та проведення святкування до Міжнародного дня студента	16 листопада	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
21	Проведення виховних годин, лекцій та соціальних акцій під гаслом «Я живу без шкідливих звичок!», спрямованих на формування здорового способу життя в рамках виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України»	Постійно	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
22	Підготовка проєктів наказів ректора про надання належних пільг і соціальних виплат студентам денної форми навчання з числа дітей-сиріт та дітей, що залишились без піклування батьків	Вересень–жовтень, а також за необхідності	Звяга М. Ю.
23	Участь у роботі стипендіальних комісій факультетів, зокрема у вирішенні питань преміювання студентів та надання їм одноразової матеріальної допомоги	Постійно	Звяга М.Ю. Голови профбюро ф-тів
24	Підготовка проєктів наказів ректора про матеріальне заохочення студентів та аспірантів за досяг-	Постійно	Звяга М. Ю.

	нення в науковій, громадській, культурно-масовій та спортивній роботі		
25	Тематичний інформаційно-просвітницький захід до Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом	1 грудня	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів
26	Вручення новорічних подарунків дітям студентів та аспірантів, малозабезпеченим студентам	Грудень	Звяга М. Ю.
27	Проведення зібрання на тему «Розвиток профспілкових організацій в Україні»	Грудень	Звяга М. Ю.
28	Підбиття підсумків роботи за рік. Проведення звітно-виборних зборів у профбюро факультетів	Грудень	Звяга М. Ю. Голови профбюро ф-тів

План соціокультурних заходів науково-технічної бібліотеки

Надаємо користувачам інформаційні послуги в режимі оф лайн та он лайн. Сайт НТБ <https://library.diit.edu.ua/uk> працює 24/7

I. Інформаційно-виставкова діяльність

1. Тематичні книжкові виставки до знаменних і пам'ятних дат *постійно*
2. Виставки нових надходжень *постійно*
3. Подкасти про інформаційні послуги НТБ: *постійно*
 - «Як отримати першокурснику літературу в бібліотеці?»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/623>)
 - «Як знайти інформацію за допомогою вебкаталогу?»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/633>)

II. Формування інформаційної культури студента

1. Екскурсія «Бібліотек@ – створи своє майбутнє» *на замовлення*
2. Віртуальна екскурсія (<https://library.diit.edu.ua/uk/page/rare-edition-dnurt-library>)
3. «Чи знаєте ви?» (цікава інформація про календарні свята, ювілеї письменників, поетів, художників) *постійно*
(<https://library.diit.edu.ua/uk/articles/do-you-know>)
4. У фокусі – академічна доброчесність *постійно*
(<https://library.diit.edu.ua/uk/page/integrity>)

III. Наука – складова частина навчання

1. Проведення VI Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики, можливості та перспективи університетських бібліотек у глобальному сценарії невизначеності» *жовтень*
2. Відеоуроки: *постійно*
- «Як підтвердити авторство переліку публікацій науковця в системі Web of Science»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/735>)
- «Робота з профілем автора в інформаційно-пошуковій та наукометричній системі Гугл Академія»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/707>)
- «Редагування та об'єднання профілів авторів у базі даних Scopus»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/678>)
- «Як зареєструватися на сайті наукового журналу?»
(<https://library.diit.edu.ua/uk/article/653>)

IV. Патріотичне виховання молоді

1. Бесіда про історію ДІТу та бібліотеки *на замовлення*
2. Відеопрезентації:
 - День прапора України (<https://library.diit.edu.ua/uk/article/763>)
 - Духовна культура України (<https://library.diit.edu.ua/uk/article/764>)
 - ДІТівців дороги фронтів (<https://library.diit.edu.ua/uk/article/730>)
 - Голоси Чорнобиля (<https://library.diit.edu.ua/uk/article/721>)
 - Видатні жінки-вчені ДНУЗТ (<https://library.diit.edu.ua/uk/article/693>)

V. Тиждень бібліотеки в університеті

23–30 вересня

*Для організації та проведення заходів звертайтеся до кім. 167
Завідділу Ніна Долматова, тел. 2-06*

План заходів кафедри філософії та українознавства

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальні
1	Проведення екскурсій для студентів, абітурієнтів та гостей по музею історії університету	На замовлення	Пахомова В. О.
2	Проведення тематичних екскурсій по музею історії «Видатні випускники університету»	На замовлення	Пахомова В. О.

3	Залучення студентів до краєзнавчих та родинно-сімейних досліджень	Протягом семестру	Секція українознавства
4	Організація в університеті Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності (до Дня української писемності та мови)	Листопад	Ляшенко І. С.
5	Проведення I етапу XXII Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика (до Дня української писемності та мови)	Листопад	Лагдан С. П.
6	Проведення в університеті Дня філософа	Листопад	Малівський А. М.
7	Організація участі студентів у II (обласному) етапі XXII Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика (відповідно до наказу ДОН ОДА)	Грудень	Лагдан С. П.
8	Проведення конкурсу рефератів «Пам'ятні дати та ювілеї 2021 року»	Протягом семестру	Усі викладачі
9	Проведення звітної конференції студентів за підсумками конкурсу рефератів	Грудень	Усі викладачі
10	Проведення консультацій для студентів та співробітників із мовних питань, зокрема щодо змін в українському правописі	Протягом семестру	Лагдан С. П.

Довідки за тел. 2-79 або в ауд. 474а

**План
головних спортивно-масових заходів
кафедри фізичного виховання**

1. Спартакіада університету з футболу серед факультетів (вересень)
2. Спартакіада університету з волейболу серед факультетів (юнаки, вересень).
3. Спартакіада університету з волейболу серед факультетів (дівчата, вересень).
4. Спартакіада університету з баскетболу серед факультетів (юнаки, жовтень).
5. Спартакіада університету з баскетболу серед факультетів (дівчата, жовтень).
6. Спартакіада університету з шахів серед факультетів (жовтень).

7. Спартакіада університету з шашок серед факультетів (жовтень).
8. Спартакіада університету з кросу серед факультетів (листопад).
9. Спартакіада університету з армспорту серед факультетів (листопад).
10. Спартакіада університету з пауерліфтингу серед факультетів (грудень).